

Зоран Распоповић

БАБА КРУНИНА ЗЕМЉА

Од свих кућа у Јарандолу наша је била најлепша и највећа. Смештена на раскршћу изнад села у сенци старих, осушених брестова и висока, на спрат, са пространим белим балконима и терасама на којима се с пролећа шаренело најразнобојније цвеће и са којих је, као на длану, све доле, до последњих парлошких орница, пуцао видик на целу јарандолску долину, подсећала је пре на какав дворцац из ђачких сликовница и читанки, но на сеоску кућу. Испод ње, у страни, обрасла у лишај и маховину и с крунама које су стремиле високо ка небесима, налазила су се столетна хрстова стабла. Стабла су била испрскала, чворновита и, откако знам за њих, увек иста. С јесени, када смо око њих у купе денули обаљени кукуруз и с лета, ради сушења, растурали крстине јечма, кућа је, чинило се, и сама попримала нешто од своје околине и изгледала још лепша и свечанија. Било је тада нечег необјашњиво мирног и задивљујуће складног у њој што је на први поглед пленило и освајало људско око, остављајући после тога дубоко у њему слику зачуђујуће снаге и крајњег савршенства.

Ту кућу, сада већ стару и оронулу, саградио је деда Сибин одмах по доласку из рата. Четири најпознатија зидача из Јарандола и околине, који су је, на раније постављеном темељу, за дванаест дана озидали и ставили под кров, од прве до последње паре, причало се, платио је сувим златом. Ником у селу, па ни нама укућанима, није било јасно одакле се деда одједном заимао. Сви смо знали за његов надалеко чувени штедимлук и ретку беспарицу, али је мало коме падало на памет да се у тим тешким и несигурним поратним временима преконоћ обогатио. Пре би се могло рећи да је, као и многи други, четрдесет и прву скупо платио. У рат је отишао у новом, тек сашивеном сукненом гуњу, на коњу и са бисагама пуним зелених недићевки, а кући се вратио го и бос, с комадом суве проје под пазухом и без десне ноге, осакаћен и поништен за цео живот. Све оно што је од оца наследио и касније у живо-

ту стекао — ливаде, њиве, забране и велики виноград над Парлогом — све му је то четрдесет и пете, као „изјашњеном народном непријатељу”, било одузето и више није било његово. Остала му је неодузета једино трошна, сламом покривена брвнара изнад села са стајама и комадом посне окућнице око ње. Оно нешто новца што се уочи рата затекло у кући, а који је пажљиво скупљен, раздeљен у замотуљке и, на неколико места по сувотама и око њих, склоњен од војске и бежаније, са пропашћу старе државе и само је пропало, тако да је по ослобођењу представљало гомилу безвредне хартије, која је имала некакву вредност још само за нас, децу, у игри, и ни за кога више.

ПОРЕСА

Дан уочи Преображења, кад са грађевине уклонише скеле и очистише земљиште око ње од малтера, цигли и дрвета, деда се тешко опио. Пошто је вечерао и из подрума изнео голему мешину с вином, остао је до дубоко у ноћ за асталом са оцем и зидарима. Неколико пута у току вечере, онако сакат и погрбљен, с фењером о појасу и поводећи се у ходу, излазио је напоље и са басамака посматрао високи кров куће. У собу се враћао строг и намргођен, с напором седао за сто и, ко зна по који пут у току последњих неолико дана, гласно понављао како читава Србија, „од Турске до Дунава”, у црвено може бити обојена, али његов сјај и његово богатство никада не могу престати. Притом је наискап испијао вино из лончета које је стајало пред њим и још значајније, више за себе но ради нас, повишеним гласом додавао да време комуњара неће потрајати дуго и да ће ускоро доћи дан када ће стотруку наплатити злехуде ратне ране.

Отац га је, пушећи и без речи, посматрао. Без сумње, дедино зановетање о новој власти и његова заслепљеност некадашњим краљевским временом нису му били по вољи, али је те вечери очито избегавао да о томе са њим говори. Заправо, од рата па на овамо, њих двојица су међу собом уопште мало говорили. Откако су се још четрдесет и треће на сабору уочи Ускрса посвађали и у опредељењима разишли — деда је био чувени радикал, а отац предратни комунист — обојица су сматрали да је и за једног и за другог, а и за нас, укућане, најбоље да о свему ономе што их је непомирљиво завадило и у чему се никако нису могли сложити што мање говоре. У тој њиховој одлуци одлазили су по кад-кад толико далеко да су настојали и за асталом што ређе да се сусрећу. С вечери, кад смо се, уз слабуњаву светлост гасњаче, окупљали у соби и када је отац по столу разастирао широке листове новина, које су на првим странама крупним словима доносиле вести о последњим успесима Руса на западном фронту, деда је без речи устајао, узимао штаке са столице и, повијен у леђима, излазио на доклат испред куће. Дуго се није враћао. Ми смо остајали у соби заједно са оцем, који је, ради штедње гаса у кући, кратио лелујави пламен, послушкујући све учесталија де-

дина гласна размишљања о исходу рата и о томе како ће, ипак, и поред офанзиве црвених, ствари на фронту једнога дана морати да крену другим путем, наравно, бољим и повољнијим по њега. Отац је, с времена на време, за кратко застајао са читањем, на дрхтавом пламену гасњаче припаљивеном овлажену цигарету и, кашљући, шакама прелазео преко оштре косе и чела, а онда је настављао да чита, гласно и без понављања, не обазирајући се на љуте дедине псовке које су са доксата допирале овамо, до нас, сустигале једна другу и губиле се у реткој вечерњој помрчини.

Те вечери, загрејан јаким јарандолским вином и у уверењу да ништа од некадашње снаге и моћи није изгубио, деда се дуго бусао у прса. До поноћи је неколико пута засукивао малтером загрљане рукаве и пијаним зидарима, који су га блентаво и без речи посматрали, показивао незарасле трагове гелера на мишицама, напомињући како у Јарандолу и околини ретко ко за његову муку и тугу зна и како ће све оно што је у току последње четири године „за народ и отаџбину“ пропатио у догледно време морати да му буде плаћено. Успут није пропуштао да дода како после свега што се десило ствари не треба много к срцу узимати, људе за жива жалити и свет без потребе узбуђивати. И раније су над Јарандолом беснели ратови, куће пустеле и с мирисом барута одлазиле једне, а одлазиле друге војске, али је он стизао да свакој од њих види леђа, па ће и овој. А и да не буде тако, неће се Ибар окренути и потећи на другу страну, него ће опет овуда куда и данас тече и куда је годинама пре тога текао.

Тако је те вечери говорио деда Сибин, испијајући наискап лонче за лончетом и настављајући са још већим жаром започет разговор о догађајима који су га мучили и који му тих дана и дању и ноћу нису давали мира, тврдо уверен да ствари, онакве какве су, дуго не могу остати такве и да некаква сила — да ли из неба или из земље, ни сам себи није умео да објасни — мора ударити, „повантазирале“ и заблуделе казнити и „све под капом небеском на своје место метнути“.

Око поноћи, кад отац рече да му ваља ићи у постељу и кад, испивши последње лонче вина, устаде и изађе из собе, дедино узбуђење достигло је врхунац. У разговору са зидарима придигао се с клупе, пустио сузу за изгубљеном ногом и издао. Тврдим и промуклим гласом испричао је како се четрдесет и треће, повлачећи се из Санџака пред партизанима и узмичући у правцу Босне, задесио у некаквој турској вароши и заночио у кући варошког муалима, човека старог и оронулог, обневиделог и готово напола излапелог, коме су живот и године одавно већ почели да бивају мучни и тешки и који је, као и сви стари и онемоћали, и самом себи био више на терету но од користи. У

рану зору, пред покрет, док су сви спавали чврстим сном, неприметно се искрао из куће, низ степениште сишао у подрум где је муалим држао лој и пастрму и на брзину, уз помоћ фењера, претражио унутрашњост одаје. Иза једне каце, на дувару, у отвору невешто прикривеном крпама и старом хартијом, пронашао је силне марјаше.

Од тада сви смо у кући знали да се у рату деда непоштено обогатио. И сви смо почели страховати због тога. Дубоко негде у нама сазревало је веровање да би се, кад тад, њему самом или некоме од нас — као што то редовно и по правилу у оваквим и сличним приликама бива — крупне и рђаве ствари могле десити. Нема, кажу, на култи земаљској и под капом небеском веће несреће но зидати кућу на окрвављеном огњишту и туђом замуком. Та изрека, прича се, одувек је постојала у Јарандолу и преносила се, откако је неба и земље, с колена на колена, као што се готово у свакој кући са родитеља на децу преноси каква ретка и света породична успомена, која се по сваку цену мора чувати и очувати и са смрћу, неокрњена, предати у наслеђе млађем нараштају. И управо због ње, те изреке, зазорне и неприкосновене, са свим оним што је носила у себи и за собом, рађале су се и расле у нама неке дотле непознате слутње од којих смо се потајно прибојавали и које су, из дана у дан, бивале све веће, мучније и непријатније.

Поткрај јесени, кад с Луковика и од густих черењских андрака грунуше кише а Ибар набуја, изли се и поплави оближње њиве и купусишта, слутње се удвостручише. Из дана у дан засипаху нас чудним немиром, час јаче, час слабије, али увек и једнаким страхом и обеспокојавајућим сазнањем да у оваквим и сличним случајевима божја казна долази мимо сваке наше моћи и воље. И ништа нам тих дана на памет тако тешко није падало као помисао на тај немир и све оно што смо очекивали са њим.

Отац је био једини од чељади у кући који немиру није придавао већи значај. Стално је говорио како казна за овоземаљске грехове никад не долази с неба, већ је ту, међу људима и око њих, намењена и предодређена искључиво за грешне и неправедне. Не толико ради нас, колико ради њега, оца и његове преке нарави, мајка и стрина у почетку су и саме то говориле, али кад нам се с пролећа најаче почеше редити брави у штали и млеко им у вименима усахну, преко ноћи се озловољеше. Готово сваког дана пред вече, у смирај сунца, са корпама препуним сира и ужегле сланине, стадоше замицати уз поток ка кући старе врачаре. Отуда су се враћале касно, с празним корпама и мирисном травом под пазухом одлазиле у шталу и дуго, уз помоћ фењера, обилазиле око стоке која се тромо и беспомоћно вукла по блату и балези. Међутим, ни врачарине траве, ни очева медна убеђивања да је и раније, нарочито по-

ПОБЕДА
ОКТОБРА

четком поганих година, долазило до сличних несрећа и да због ове не треба дизати толику узбуну и узнемиравати се без потребе, не помогоше. И даље смо ујутру, с првим петловима, наилазили на мртве браве у штале. Брави су били укочени, поднадули и скоро увек с гомилом брабоњака испод себе. Затрпавали смо их у рупи близу штале и преко њих стављали тешко камење како их пси преко ноћи не би распрчкали и разнели.

Најзловолнија од свих била је баба Круна. По цео дан, гацајући по блату и води, која јој је досезала до испод чу-кљева, трчкарала је с краја на крај дворишта, изналазећи, често безразложно, за то потребу, само да не би била до-кона и без посла. Најчешће је узимала виле, силазила до развршених стогова и надгледала стоку или се, праћена го-милом гладне перади, мотала око амбара, избегавајући сва-ки сусрет и разговор са нама. У кућу коју је деда Сибин саградио и у коју смо се одмах након тога преселили, ре-тко је улазила. Чинила је то једанпут, ређе двапут у току дана, због јела и кише, која те јесени осу као из кабла, па и тада невољно и бојажљиво. Увече, кад смо се, каљави и прозебли, окупљали у соби и када је мајка на сто износила голему чинију са чорбом, прва је почињала и завршавала с вечером, устајала са столице и без речи одлазила у по-стељу.

ПРЕСТА

Зиму која наиђе и која те године, за разлику од пре-тходних, кратко потраја, баба Круна изими с нама, у кући, а почетком пролећа, с кишпама и првим глоговим цветом, у рану зору све чешће стаде замицати уз брдо ка старој брвнари уврх села, одакле се враћала тек у сумрак и гото-во увек без вечере, ћутећи одлазила у постелеу. Деда се у почетку на ова њена одлажења није обазирао, јер је и сам од јутра до вечери био више у вароши него са нама, али кад уочи Ускрса баба Круна, вурећи на рукама поњаве, ведрице за млеко и чист веш, прореди и с ноћивањима у кући, страшно се наљути. Дан пред Ускрс, кад заврши са ручком, а пре него што на штакама отхрама низ каљав друм пут вароши, позва у своју собу стрину и кратко јој заповеди:

— Уразуми је да ми под седу косу не приседа на му-ку! — каза.

Од тада, стрина све чешће поче обилазити око баба Круне. Забраћена црном марамом и у широкој, грубој вра-њачи, која јој се у ходу мотала око ногу, по Ускрсу и сама стаде замицати уз брдо ка брвнари. Није је бивало по цео дан. Враћала се пред мрак, некад сама, а некад са баба Круном, која је, ћутљива и погурена, споро милела за њом, носећи на обрамачи големе ведрице с млеком.

За вечером, са децом и с нама, осталима баба Круна је избегавала сваки разговор. После вечере, као и обично, у постелеу је одлазила пре свих, а ујутру, с првим петло-вима и још по мраку, устајала и поново са празним ведри-

ма замицала уз брдо. Стринина настојања и уверења да поред топле постеље и пуног вагана нема ради чега да се потуца и под старе дане ломи врат по урвинама око колибе, не помогоше. Баба Круна је и даље време проводила више у брдима него са нама, а убрзо после тога потпуно се пресели у брвнару и ка кући престаде да долази. Ми смо се у почетку упирали из све снаге да је одвратимо од те њене чудне и неразумне одлуке, уверавајући је у сву бесмисленост онога што је чинила, али кад нам једне вечери горе, у брвнари, тврдим и опорим гласом кратко саопшти да је чврсто решила своје последње дане да проведе у миру и молитвама, далеко од света и „напаћене циганије“, попусти смо. Деда се први потрудио изненадну баба Крунину безжанију од нас подруљиво да објасни:

— Дуноо јој пред смрт луд ветар под потпасу! — рече, враћајући се увече, по мраку, самном низ џамбаст пут ка кући и гласно размишљајући о томе како људи, што више залазе у године и приближавају се самртном часу, постају све мучнији и неугоднији, онакви какви су некад у раном детињству били.

Тог пролећа, кад баба Круна пређе у брвнару, у Јарандолу и околини велике врућине избише. Горе, у Парлогу, изнад камените побрђанске чуке, сунце је по ваздан пржило са врелих небеса. Од силне жеге трава се у брдима спаруши, биље прореди, Ибар се смањи, оплића и избистри, ваздух отежа, стока се у пољу усука и омршави, испред Дучине кафане лишће на липама се збрчка и осу сувим лишајем, извор на Гроцу усахну, незапамћена безводица би.

Ми смо од јутра до вечери време проводили у дужници под Парлогом, отимајући од сунца и жаре тек проклијали јечам, који се с муком помаљао и ницао из испуцале, жегом стврднуте земље. Били смо занети послом и у превеликој жељи да од суше спасимо што се више дало спасити, тако да на дедин ратни лоповлук и слутње које уследише за њим готово и заборависмо. Отац тог пролећа прореди са одласцима у варош. По цео дан је, у гаћама и кошуљи, са стрицем обао по пољу и трчкарао од дужнице до реке и натраг, узалуд облепљујући травом и блатом расушене јелове корабоје из којих је вода, расипајући се кроз мнсогбројне прскотине, више улудо одлазила, но што је на-тапала непрегледну орницу с јечмом. Увече, после вечере, уморан и преплануо од сунца, излазио је на доклат испред куће и дуго остајао тамо, посматрајући како се над Копаником жаре светла небеса. У собу се враћао ћутљив и погурен, замишљен пролазио поред нас и без речи одлазио у постељу. До дубоко у ноћ није могао да заспи. Мучила га је тешка несаница. Мучила га је тих дана због много чега: због стоке, жедних орница и неслоге са деда Сибином, због кише, које, као за инат, ни за кап ни од куд није било, али засигурно и због ње, баба Круне, која је, сумње се у то више нису рађале, горе, у брдима, наслућивала наила-зак божје казне.

А она је, неизбежна, полако већ наилазила. У почетку неприметно, с помором стоке и изненадним дединим одавањем алкохолу, а онда све препознатљивија, са сушом (од триста кућа у Јарандолу нашу најтеже погоди) и све учесталијим стрининим неверствима. И све што ће нам се касније дешавати, биће на одређени начин та казна или у тесној вези са њом као последица нечега што је, по природном реду ствари, неизоставно морало да наступи.

Оно до чега је одмах након беба Крунине бежаније од нас дошло, збило се као у сну, брзо и — невероватно. Ни дан - данас, тридесет година од те сушне поратне јесени, у потпуности нисмо успели да разјаснимо у којој је мери (и да ли је уопште) то што се десило било у ма каквој вези са дединим ратним лоповлуком и божјом казном чији смо наилазак предосећали. Време, међутим, и догађаји који су уследили иду у прилог таквом нагађању. А десиле су се ствари које су се ретко коме и ретко када под капом небеском дешавале („једном у веку“ — умео је да каже стриц, склон улепшаном говору и претераном уплитању у све и свашта).

На неколико месеци пред несрећу пуче глас да се стрина, коју смо сви сматрали за право божје створење, спетљала са Стеваном касапином, одборником и највећим комунистом у селу и да се ноћу, док је стриц ринтао у трећој смени, смуца с њим по кукурузима око кућа. Вест о томе први је у село донео Бошко Дудук, овејани варошки коцкар и клијара над клијарама белосветским. Дудук је тих дана причао да је, ноћ уочи сабора на Заревском брду, својим очима гледао када су Касапин и стрина преко ливада у Парлогу замакли ка ракитњаку поред реке.

У селу су се о стрини почеле причати и друге приче, кришом и издалека, очито с прљавим намерама. Деда, стари лисац и препредењак над препредењацима кад су овакве ствари биле у питању, устаде у стринину одбрану:

— Испоганили се људи! — каза. — Постали докони и без посла! Немају шта да раде, но ми најчесније чељаде нагрђују!

Дединим речима, које као прижељкивану кишу дочекасмо, у први мах сви поверовасмо. Ми, деца, највише. (У то време брат је расцопео главу Милану Циганину кад га је питао има ли му стрина ону ствар). Међутим, убрзо после тога, кад једне вечери, у сутон, у ливадама под Парлагом затекосмо јунад препнуту и без стрине и кад у ракитњаку, поред реке, на непуних двеста корака од јунади, пронађосмо заборављену стринину мараму и одборникову кожну торбу (стрина се те вечери вратила кући касно и без мараме), дедине речи се показаше као неистините. Приче о стрини, обрлативом одборнику и њиховом учесталом залажењу у ракитњак не бежу измишљене.

ПОРТА

Сви се у кући побојасмо. Не толико ради сумњи у приче којима смо из дана у дан све више бивали засипани, колико ради њега, стрица и његове преке нарави, увече смо, кришом и заобилазним путем преко пантовских ливада, силазили ка андрацима поред реке: очекујући да у ракићњаку, надомак јунади, затекнемо стрину у прљавом послу. Мислили смо да ћемо јој на тај начин најлакше ставити до знања да су нам њени учестали вечерњи изласци из куће запели за око и да ће она, после тога, сама раскрстити са нечасним стварима у себи. Али, у томе смо се тешко преварили: од стрининог искрадања у ракићњак са довиљивим одборником ни трага није било. А приче о њима, обрлативе и бестидне, као глас о каквом ретком, невероватном догађају, и даље су колале селом и препричавале се међу знатижељним сеоским светом.

Би тако све до последњих дана пролећа. Последњих дана пролећа осуше кише, као из кабла. Кратке, а плахе.

Некако у то време, док смо сви били заокупљени послом и у ишчекивању спасоносних облака, деси се да стрина на коју смо будно мотрили, једне вечери, у сумрак, као да у земљу пропаде. Ми смо те вечери седели на доксату испред куће и посматрали како се над Копанником ваљају крпељасти облаци, када је мајка дотрчала и саопштила нам вест о стринином нестанку.

Те вечери у постеље за дуго не одлазисмо. Ћутећи и са страхом затуреним у отврдлим лицима, до поноћи смо седели окупљени око стола и с црним мислима очекивали странин повратак. Отац и деда су неколико пута устајали, без речи излазили на доксат и дуго остајали тамо, очекујући неће ли се стрина, можда, однекуд појавити. Али ње ни од куд није било.

Негде око поноћи, кад ветар нанесе прве капи кише и када, назувши изанђали гумењак, изађе на доксат испред куће, стрина неочекивано бану у собу, покисла и — устрептала. Ми се у чуду згледасмо, љубопитљиви, ал' ипак неми. Нашем изненађењу не би краја кад нам, убрзо после тога, кратко саопшти да ноћ неће провести с нама и кад се, узевши из сандука најлепши девојачки ћилим, изненада, као што је и дошла, у неколико корака изгуби у густом ноћном црнилу.

Деда се озбиљно замисли.

— Биће несреће! — каза. — Кад ђаво жени баци пепео под сукњу, зло ће у кућу!

А на зло и несрећу нисмо дуго морали да чекамо.

Ујутру, кад киша престаде и кад се тамни облаци разгрнуше изнад каљавих курићанских брда, с првим сунцем које се указа на испраним, светлим небесима, у храшћу изнад Парлога: пронађосмо стрину, прозеблу и престрављену. Седела је уз дебло на ћилиму, који се од блата и траве једва распознавао, у рукама је држала криву батину и млатирила њоме по изданцима око себе, бранећи се од неких само њој видљивих прогонитеља. Коса јој је била раштрка-

на и неуредна, очи потамнеле (стрина је у целом Јарандолу имала најлепше и најзаносније очи), а лице изобличено и огрубело. На врату, испод колира, плавила јој се велика, дугуљаста модрица.

— Полудела је! — каза деда, кад стрину, престрављену и изнемоглу, доведосмо ка кући. — Знао сам да ће полудети! — додаде.

Тог и наредних дана, од јутра до вечери, стрину смо непрестано држали на оку. Смењујући се, када је излазила из куће, трчкарали смо у стопу за њом, онако шенулом и распаметеном, и за сваки случај налазили јој се при руци и угађали јој, уколико би штогод од нас тражила и захтевала. С црним слутњама, које су нам се мотале по главама, прибојавали смо се оног најгорег: да стрина, можда у наступу лудила, не дигне случајно руку на себе или да је, у нашем отсуству, ђаво опет не узме под своје. Ноћу смо, док је стриц спавао чврстим сном, а она, будна, лежала поред њега, устајали, излазили на доклат испред куће и дуго остајали тамо очекујући да би стрина, кришом и користећи мрак и наш сан, могла покушати оно од чега смо се потајно прибојавали.

Међутим наше се слутње не обистинише. Оно што се тих дана збило после тога преокренуло се у срећу.

Ноћ пред петровски пост, док смо, окупљени око стола, седели на доклату и из велике земљане чиније сркали врелу чорбу, изненада и с кишом, која је час прокапљавала, час престајала, шкрипнуше авлијска врата и пред нама се, пола у таму, пола обасјана слабуњавом светлошћу гасњаче, у изношеној, грубој врањачи, појави нико други до баба Круна. Ми се између себе погледасмо, обрадовани и у исто време зачуђени њеним неочекиваним доласком.

— Дошла сам! — рече беживотним, промуклим гласом. — Знала сам да ћу морати да дођем! Већ данима он је ту, у кући! Спава, устаје и седа да обедује с вама, само се нико од вас, пусника пустих, не сећа да се осврне за њим, нико да га примети!

Ми спустисмо кашике испред себе. У трену, сви се скренусмо ка стрини, која је, ћутљива и замишљена, седела за празним тањиром. Зној нас обли по лицу и слепоочницама. Онда се деда први снађе:

— Ко? — дрекну, да се брат сецну, а ја претрнух.

Баба Круна га не погледа.

— Он! — одговори мирно. — Злочесник и син божји! Одавно је ту, међу вама, оборе вам празни и стоку јалови, житу клицу не да да заметне, а ви га, клетници клети, од греха и погани којом вам је душе запрљао, не примећујете! Дошла сам огањ да спасим, у недођију да га одведем!

То каза, не погледавши нас, па се окрену и спорим кораком преко раскалааног дворишта замиче ка брестовима у правцу капије.

Не зна се у којој је мери баба Крунино провиђење те вечери било од утицаја на догађаје који су следили и да ли су њеним изненадним доласком на чудесан начин биле услышене наше молитве, тек неколико дана након тога ствари нам кренуше на боље. Стрина се, у шта је мало ко од нас веровао, за кратко време отрже од несреће која је беше снашла и, као никад пре тога, у стасу промени и пролетпша. Преко ноћи се раскрупња и уобличи, лице јој се очисти од маља и зарумене, кожа затеже, а чврсте груди отеше од заобљеног тела и попут бршљана јурнуше увис. Нарочито јој ход постаде мек и гибак. Раном зором, када је, с првим сунцем на истоку, устајала и са празним ведрима замицала низ брдо ка извору, сеоски момци су се искрадали из топлих постеља и, скривени по шумарцима и воћњацима порд пута, чежњиво посматрали њене складне и заносне покрете. На сеоским вашарима, свадбама и саборима, у колу, стрини се у целом селу и околини премац тешко могао наћи: младићи, све кршнији од кршњијег, најчувеније коловође у Јарандолу и седам села даље, узмицали су пред њеним лаким, вилинским кораком.

Деда се од свих укућана највише радовао изненадној стрининој лепоти. По цео дан је, у гаћама и кошуљи, непрестано обигравао око ње и измишљао својој старачкој души најчудноватије прохтеве, којима је она, послушна и пуна благости и милине, без речи угађала. (Био је то, касније смо сазнали: његов лукаво смишљени начин да се што чешће нађе у стрининој близини). Увече, када смо, после вечере, уморни одлазили у постеље, а стриц, са шлемом и карбитном лампом о рамену, замицао уз поток пут рудника, деда је пре свих устајао и, огрнут сукненим гуњем, излазио на доклат испод стрининог прозора, где је остајао све до пред зору и с првим јутарњим сунцем дочекивао њено буђење.

Срећи, која нам се тих дана неочекивано беше осмехнула, сви се изненадисмо. И сви јој се, као нападалом божићном снегу, обрадовасмо. Једино је стриц, уздржан и неповерљив као и увек, сумњичаво вртео главом:

— Срећа је као љубав са женом! — говорио је. — Не да ни за главу ни за реп да је ухватиш! Таман помислиш да си јој се приближио, а она се, као курјак о Покладама, окрене и искези.

Стричеве речи нико од нас не узе за озбиљно. Шта више, и не обратисмо пажњу на њих. Веровали смо да се он, хвалисав и претерано разумљив, домогао згодне прилике да пред нама испросипа сву своју мудрост, којом су се — сматрао је тупавом, рударском главом — једино могла објаснити чудна небеска поигравања са нама. Због тога, а и да нам учесталим зановетањем не би узмутио радост која нас неочекивано опи, стрица почесмо да избегавамо. Све мање пажње поклањали смо његовим безразложним упо-

зорењима и опоменама лишеним иоле здравије људске памети, а све више благу у крстинима око куће и срећи која нам се, божијом милошћу, изненада осмехну и којој се, жељни мира и спокоја у животу, као река матици препустисмо.

Ал она, курва над курвама светским, кратко потраја.

На неколико дана пред Преображење, уочи несреће, стрину поново обузе ђавоља несаница. Ми смо је већ почињали с временом с ума смицати и заборављати је, тврдо уверени да рука невидљивог праведника који је даноноћно бдео над вилајетом, код толико других, за божју казну ретко кад одабира стару жртву, кад једне вечери, у сутон, у крстинама иза куће, на наше велико запрепашћење, открисмо стрину и Касапина на гомили. Деда се, као никад пре тога, расрди:

— Храним кују у кући! — каза. Затим, пре него што седосмо да вечерамо, отхукну неколико пута, тешко и уморно пљуну, скиде шајкачу и додаде: — Поганој ли сам се крви обрадовао!

Те вечери до поноћи у постеље не одлазисмо. Окупљени око стола, ћутећи смо седели на расклиматаним столицама и, с времена на време, кришом, испод ока, посматрали час деду, час стрину, која је, ћутљива и замишљена, стајала у дну собе. Пре него што полегасмо, онако срдит и озлојеђен, деда на стринин рачун још неколико пута просу праву бујицу тешких, осорних речи, на које му она ништа не одговори, а онда ућута.

Око поноћи, кад одосмо у постеље, с чврстим убеђењем да стрина за најновије неверство у које смо се коначно уверили, не сме остати некажњена, од пустих черењских андрака ветар нанесе ретке капи кише. Однекуд зави пас, дуго и снажно. Отац се узнемири:

— Џукела! — каза. — Осећа, с кишом, поган у ваздуху!

Мајка му ништа не одговори. Ћутећи и без журбе распреми постељу на којој отац, свукавши сукнене панталоне, за тили час захрка (тих дана, у пољу, отац је од јутра до мркле вечери био затрпан послом преко главе, па је у току ноћи, уморан и жељан сна, спавао као заклан), а затим се, пошто скиде мараму и дуну у слабуњав пламен гасњаче, три пут прекрсти и леже на кревет поред њега. Дуго није могла да засти. Све до пред зору, мучена несаницом, али и неочекиваним стрининим неверством, лежала је будна у кревету поред оца. Пред зору удари киша, тешка и млака. Последња уочи врућина које те јесени у Јарандолу и околини заређаше.

Тог јутра, док смо брат и ја будни лежали у постељи и, умотани у топлу ћебад, слушали хук големе воде која се ваљала доле, у пољу, у кућу изненада бану Ћорави Димитрије — тако смо га звали због осушеног десног ока — и саопшти нам страшну вест.

Отац и мајка пребледеше. У трену, погледаше најпре у Димитрија („смирила се!“ — понови и стресе капљице кише са шајкаче), затим у деду, који је поред фуруне сушио мокри обојак, а онда се окренуше и, као по договору, попут муње јурнуше из собе. Ми истрчасмо за њима.

— Знао сам да ће јој се нешто десити! — рече деда храмајући за нама. Затим, у пролазу, додаде: — Стара је истина: човеку пред несрећу и стоци пред кишу нечастиви увек узима памет под своје!

Дуго сам тога јутра, у гаћама и кошуљи, заједно с братом стајао на докату испред куће и, шибан кишом, која је час лила као из кабла, час прокапљивала, посматрао оца (мајка је за читавих двеста корака трчала иза њега) како, као биз душе, јури уз брдо, на чијем се врху кроз густу јутарњу измаглицу једва распознавао сламнати кров колибе, а онда се, погнуте главе и са сузама у очима, вратих у собу ка Ђоравом Димитрију.

До подне не излазисмо из куће.

Око подне, кад ниша престаде, с првим сунцем које се између разгрнутих облака указа на испраним, светлим небесима, баба Круну довукоше ка кући. Била је блеђа но обично лице јој је било укочено, а испод смекшалих, танких усана белело јој се низ крупних, здравих зуба. Лежала је, непомична, на двоколици са главом благо ослоњеном на руб блатњавог ћилима испод којег је мировало њено измршавело, дугачко тело. На рукама, које су јој, прекрштене једна преко друге, почивале на каљавом ћилиму, истицали су јој се криви и чудновато размакнути прсти. По томе и по страху затуреном у отврдлом стринином лицу, закључио сам да страшне слутње, које су нас у последње време полако већ престајале мучити, почињу да се обистињују.

Увече, кад месец исплови изнад тамних курићских брда, искуписмо се у великој гостинској соби да, ради покоја душе баба Круне, запалимо свеће. Ђутећи и без журбе, једно по једно прилазили смо кревету у дну собе, на коме је непомично лежало њено крхко, издужено тело, и у земљану чинију, напуњену скоро до врха ситним песком, забадали жуте воштанице. Кад дође ред на стрину, напољу, с изненадним налетом ветра, шкрпнуше авлијска врата и у дворишту, испод прозора, зави пас, дуго, отегнуто. Отац се узнемири:

— Пасја цукела! — дрекну и, истрчавши из собе, у дну басамака дохвати криву батину, спреман да пса који неочекивано зави добро излема и испребија. Међутим, убрзо после тога, у собу се врати још љући и озлојеђенији: од пса, на двеста корака од куће, ни трага није било. жан.

Ту ноћ у постељама не изноћисмо. Све до пред зору преседели смо окупљени око стола и уплашено слушали хук воде која је низ расквашена околна брда у потоцима силазила ка равници. Пред зору удари ветар, топао и вла-

Баба Круну смо сахранили истога дана. Сећам се добро: предвечерје је било, од Парлога је харлијао тих поветарац, земља се сушила после обилних, млаких киша, доле, у пољу, између густих черењских андрака, надлазио је плаховит Ибар. Њу су, у тешком сандуку, изнели из куће и уским, кривудавим путељком изнад села однели у правцу брвнаре. За светином, гологлав и повијен у леђима, ишао је деда Сибин и штакама придржавао коштуња во: дугачко тело.

Тако смо од баба Круне заувек морали да се опростимо. Још неколико месеци након тога, кад смо с вечери одлазили у постеље и, услед врућина, које те јесени заређаше, дуго нисмо успевали да заспимо, долазио нам је пред очи њен светао, доброћудни лик и попут уснулог анђела лебдео у тами над нашим узглављима. После се и он изгуби, ишчезе. На баба Круну остаде да подсећа само ливада изнад брвнаре у којој је те године сахранисмо и коју касније прозвасмо њеним именом. И ништа више. . .

Неколико година након тога, с јесени (било је то у време кад су уз Ибар и низ Ибар, међу сељацима, колале приче о томе да је нови рат — овога пута с Русијом — на помолу), деда Сибин је и сам, под чудним околностима, изгубио живот: гадна некаква мина, заостала из рата, незгодно га је потрефила док је у смирај сунца са стрицем обилазио тек купљени виноград над Парлогом. Ја у то време нисам био у Јарандолу, али су ми о томе касније причали. Умро је, кажу, ту, у винограду, не месту погибије, без свеће и у највећим смртним мукама. Пре него што је, покарабашеног стомака и разнесен, заувек склопио очи, стигао је стрицу да саопшти своју последњу жељу. Све оно ради чега се четрдесет и треће са оцем разишао и, као противник нове власти, љуто завадио, на самрти није помињао. Остао је у својим убеђењима до краја онакав каквог га, откако знам за себе, памтим: тврд, непопустљив и, изнад свега, дубоко уверен да је ратном раном платио нешто што је једино на кугли земаљској и под капом небеском заслуживало ту рану.

По његовој последњој жељи, сахранили смо га на брду, изнад брвнаре, одмах до баба Круне и у сенци старог храста, надамак густе борове шуме. Отац се грдно намучио док му је ископао раку. Стврднута осушена земља отимала се свом снагом из загрљаја његових крупних, испуцалих шака. Рајко тишљер, кога смо најмили да направи сандук, причао је тих дана да у животу није имао тежи посао и да га само стицајем околности тестера која је пукла није раскомбусала. И дедина смрт, без сумње, била је недовољна за грех који је оставио за собом. Небеса су тражила нове жртве.

ПОРФАА

А њих, од његове смрти па на овамо, више није било. Несреће су престале да се играју с нама. Једино се још, неколико година након тога, кад су с пролећа последњи снегови копнели и у потоцима силазили низ расквашена парлошка брда и када смо, о Задушницама, излазили да, ради покоја душа, баба Круни и деда Сибину запалимо свеће, на дедином гробу примећивао њихов траг: по сурој, каменој плочи обраслој у лишај и маховину, испод које је почивало разнесено дедино тело, споро и не обраћајући пажњу на нас, гамизале су жућкасте гробљанске змије; испод плоче, из земље тек оцеђене од воде, беле и испране, испливале су његове шупљикаве кости.

ПОРТА

На баба Крунином гробу, који се налазио на корак од дединог и на коме су, за разлику од његовог, цветале најлепше перунике у селу, од змија и костију ни трага није било.

Змије смо са плоче терали, а кости затрпавали, али смо их сваке године, из пролећа у пролеће, с првим априлским сунцем изнова затицали. И док смо гамад колико толико успевали да истребимо (отац и стриц су, уочи Задушница, палили крпе и лањски ивер на дедином гробу) с костима смо тешко излазили на крај: иако смо их дубоко затрпавали и преко њих стављали камење и старе гвоздове, оне су се, као печурке после кише, преко ноћи поново појављивале, све крупније и у све већем броју, и, разједене, прекривале простор око закоровљеног гроба. Земља се — у то смо сви били уверени — ни са њима у себи олако није мирила...

Ми који смо остали после деда Сибина да бринемо о земљи и кушамо милост божју, још неко време након тога бранили смо имање од корова и гроб од змија и костију, а онда се, с првим пуцањем снаге у нама и куд који, растурисмо, по белом свету и заборависмо на вилајет и несреће које нас у њему задесише. Кућу коју је деда саградио и која, стара и оронула, и дан-данас постоји у Јарандолу, отац је пре седам година продао. За багателу и зарад нас, деце, највише. По наговору мајке, новац добијен за њу, од прве до последње паре однео је у цркву.

*

* *

Прошлог пролећа, када сам последњи пут био у Јарандолу, случај је хтео да прођем путем поред брвнаре уврх села. Пут је кривудао између високих борових стабала, на свега неколико корака од хрasta испод којег су, у миру и тишини, самовали гробови баба Круне и деда Сибина. Не могах, а да не свратим.

На деда Сибиновом гробу није више било ни змија ни костију. Уместо њих, из тврде, испуцале земље, пожутела и ретка, ницала је спарушена пролећна трава.